

UDK: 619:616.636.095

SAMARQAND VILOYATIDA QO‘YLAR OSHQOZON-ICHAK STRANGILYATOZLARINING TARQALISHI

Uluqov Behzod Karamat o‘g‘li

tayanch doktorant, Veterinariya ilmiy-tadqiqot instituti

Jabborov Shuxrat Abdumajidovich

v.f.d., professor, Veterinariya ilmiy-tadqiqot instituti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17913807>

Annotatsiya: ushbu maqolada joriy yilda Respublikamizning markaziy hududi hisoblangan – Samarqand viloyatining turli tumanlari bo‘yicha qo‘ylarning gelmintozlar bilan zararlanish darajasi, asosiy gelmintozlarning tarqalish bo‘yicha ma‘lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: qo‘ylar, gelmint, gelmintoz, strangilyatoz, marshallagioz, umumiy zararlanish, ekstenszararlanish.

РАСПРОСТРАНЕНИЕ ЖЕЛУДОЧНО-КИШЕЧНЫХ СТРОНГИЛЯТОЗОВ ОВЕЦ В САМАРКАНДСКОЙ ОБЛАСТИ

Улуков Бехзод Карамат угли

базовый докторант, Научно-исследовательский институт ветеринарии

Жабборов Шухрат Абдумажидович

д.в.н., профессор, Научно-исследовательский институт ветеринарии

Аннотация: в статье приведены данные об уровне зараженности овец гельминтозами и распространении основных гельминтозов в различных районах Самаркандской области, считающейся центральным регионом нашей Республики, в текущем году.

Ключевые слова: овцы, гельминт, гельминтоз, странгуляция, маршаллиоз, общая инфекция, обширная инфекция.

DISTRIBUTION OF GASTROINTESTINAL STRONGYLATOSSES IN SHEEP IN SAMARKAND REGION

Uluqov Behzod Karamat ugli

PhD student, Veterinary Scientific Research Institute

Jabborov Shukhrat Abdumajidovich

Doctor of Veterinary Sciences, Professor, Veterinary Scientific Research Institute

Abstract: this article presents data on the level of helminthic infestation in sheep and the prevalence of the main helminthic diseases in various districts of the Samarkand region, considered the central region of our Republic, this year.

Key words: sheep, helminth, helminthiasis, strangulation, marshallosis, general infection, extensive infection.

KIRISH

Qo‘ylar orasida gelmintozlar keng tarqalgan bo‘lib, qo‘ychilik sohasiga sezilarli darajada iqtisodiy zarar keltiradigan turlarini mamlakatimiz iqlim mintaqalari bo‘yicha tarqalishini aniqlash ham dolzarb bo‘lib, o‘z echimini kutayotgan muammolardan biridir.

Samarqand viloyati Respublikamizning mazkaziy mintaqasida joylashgan. G‘arb va shimoli-g‘arb tarafdin Navoiy viloyati bilan, shimol va shimoli-sharq tomondan Jizzax va janub

tomondan Qashqadaryo viloyatlari bilan, janubi-sharq tomondan Tojikiston Respublikasi bilan tutashgan. Iqlimi keskin kontinental. Yozi issiq (iyulda + 26° +28°C), qishda esa sovuqroq (yanvarda -2°-5°C).

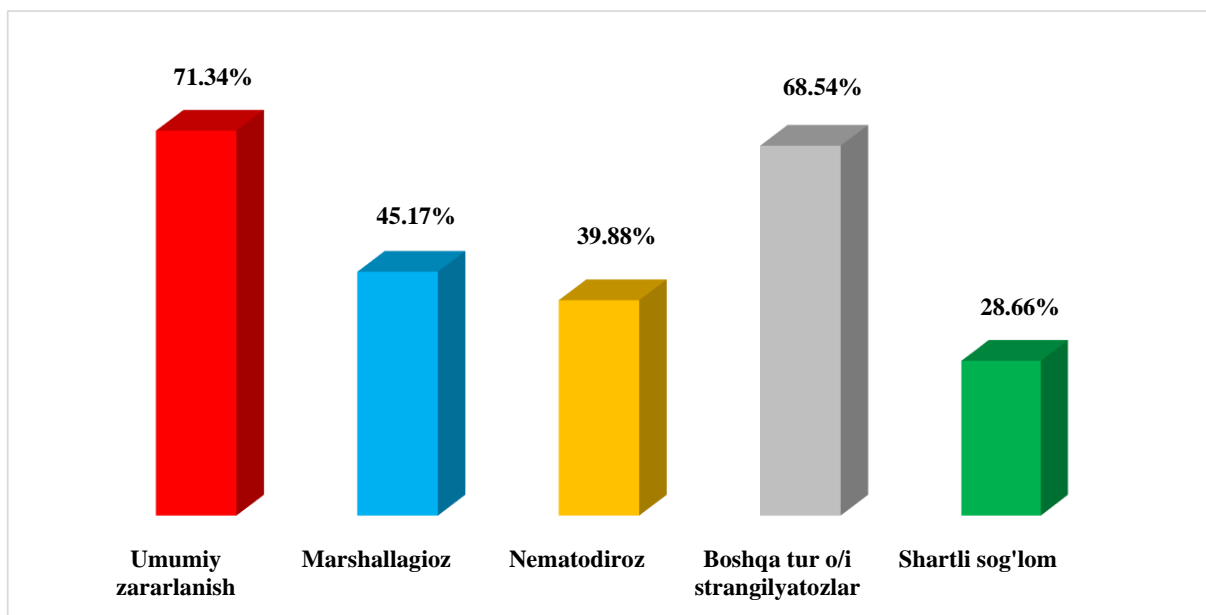
MATERIAL VA METODLAR

Tadqiqotlar joriy yilda Respublikamizning markaziy geografik iqlim-mintaqasi hududi Samarqand viloyatida olib borilgan tadqiqotlarda viloyatning Nurobod, Payariq tumanlaridagi “Nurobot tiklanish” fermer xo‘jaligi, “Nurli yo‘l” fermer xo‘jaligi, “Shodlik Fayz” fermer xo‘jaligi, “Nurmatov Eshpolat” fermer xo‘jaliklaridagi, Veterinariya ilmiy tadqiqot instituti tajriba maydonidagi hamda aholi qaramog‘idagi qo‘ylarning 321 boshidan tekshirish uchun namunalar olindi va olingan natijalar tahlil qilindi.

Tadqiqotlar davomida olingan namunalar gelmintoovoskopiyaning Fyulleborn va ketma-ket yuvish usullari, Berman-Orlovning VITIda takomillashtirilgan usulidan foydalanib tekshirildi.

NATIJALAR VA ULARNING TAHLILI

Samarqand viloyatida olib borilgan tadqiqotlarimizda asosan Nurobod, Payariq tumanlarida joylashgan qo‘ychilik xo‘jaliklari va aholi xonadonlaridan hamda Veterinariya ilmiy-tadqiqot instituti laboratoriyalarining tajriba maydonchalarida saqlanadigan jami 321 bosh turli zotdagi (qorako‘l, mahalliy zotli) qo‘ylar to‘g‘ri ichagidan tezak namulari olindi va gelmintokoprologik (Fyulleborn, ketma-ket yuvish, Berman-Orlov) usullarida tekshirildi. Olib borilgan tadqiqotlarimiz natijasiga ko‘ra tekshirilgan qo‘ylarning 249 tasi (IE=77,57%) umuman aralash tarzda oshqozon-ichak strongilyatozlari bilan ekstenszararlanganligi aniqlandi.

1-rasm. Samarqand viloyatida qo‘ylarning gelmintozlar bilan ekstenszararlanganligi, % (n=321)

Samarqand viloyatining tadqiqotlar olib borilgan hududlarida qo‘ylarning 145 boshi (IE=45,17%) marshallagioz, 128 boshi (IE=39,88%) nematodiroz, 220 bosh turli zotli qo‘ylar (IE=68,54%) boshqa tur oshqozon-ichak strongilyatozlari bilan ekstenszararlanganligi aniqlandi. Tekshirilgan mahalliy zotli qo‘ylarning 229 boshi umumiy, aralash tarzda oshqozon-ichak strongilyatozlari bilan ya‘ni IE=71,34 % ekstenszararlanganligi aniqlandi.

Nurobod tumani viloyatning adir-kontinental (sovuq va yarim quruq qishli hamda yozi uzoq issiq va quruq yozli) iqlim xususiyatli hududlaridan biri bo‘lib, ushbu tumandagi ayrim

qo‘ychilik xo‘jaliklari va aholi xonadonlaridan jami hisobda 147 bosh asosan mahalliy zotli qo‘ydan tezak namunalari olinib koprologik usullar bilan tekshirildi.

1-jadval: Nurobod tumanida qo‘ylarning oshqozon ichak strongilyatozlari bilan ekstenszararlanganligi, gelmintokoprologik tekshirishlar asosida

T/r	Hududlar (xo‘jaliklar) nomi	Umumiy bosh soni	n=147							
			Oshqozon ichak strongilyatozlari bilan umumiy zararlanish		Marshallagioz		Nematodiroz		Boshqa tur oshqozon ichak strongilyatozlari	
			n=	%	n=	%	n=	%	n=	%
Nurobod tumani										
1	Aholi xonadonlari	47	35	74,47	24	51,1	19	40,4	34	72,3
2	“Nurobod tiklanish” f/x	50	37	74,0	21	42,0	20	40,0	37	74,0
3	“Nurli yo‘l” f/x	50	36	72,0	17	34,0	16	32,0	35	70,0
	Jami:	147	108	73,47	62	42,18	55	37,41	106	72,11

1-jadvaldan ko‘rinadiki, tadqiqotlar natijasiga ko‘ra tekshirilgan qo‘ylarning 108 boshi (IE=73,47%) umumiy oshqozon-ichak strongilyatozlari bilan ekstenszararlanganligi aniqlandi. Tekshirilgan qo‘ylarning har bir gelmintozi bo‘yicha zararlanishini alohida tahlil qilganimizda ularning 62 boshida (IE=42,18%) marshallagioz, 55 boshida (IE=37,41%) nematodiroz va 106 boshida (IE=72,11%) boshqa tur oshqozon-ichak strongilyatozlari qo‘zg‘atuvchilarining invazion tuxumlari topildi.

Keyingi tadqiqotlarimiz Payariq tumanida olib borildi. Payariq tumani iqlimi tipik-kontinental (yozda issiq va quruq, qishda sovuq va yomg‘irli) hisoblanadi, ushbu tumandagi ayrim qo‘ychilik xo‘jaliklari va aholi xonadonlaridan jami hisobda 120 bosh mahalliy zotli qo‘ydan tezak namunalari ananaviy usullardan foydalanib to‘g‘ri ichakdan olinib koprologik usullar bilan tekshirildi. Tezak namunalarini maxsus qog‘oz paketlarda institutning Gelmintologiya laboratoriyasi “Motic 1” lyuminassens (yorug‘lik mikroskopi) yordamida 1x10; 1x40 o‘lchamli obyektivlar yordamida ko‘rildi (2-jadval).

2-jadval: Payariq tumanida qo‘ylarning oshqozon ichak strongilyatozlari bilan ekstenszararlanganligi

T/r	Hududlar (xo‘jaliklar) nomi	Umumiy bosh soni	n=120							
			Oshqozon ichak strongilyatozlari bilan umumiy zararlanish		Marshallagioz		Nematodiroz		Boshqa tur oshqozon ichak strongilyatozlari	
			n=	%	n=	%	n=	%	n=	%
Payariq tumani										

1	Aholi xonadonlari	30	21	70,0	19	63,3	17	56,7	21	70,0
2	“Shodlik Fayz” f/x	42	30	71,43	23	54,8	18	42,8	30	71,4
3	“Nurmatov Eshpo‘lat” f/x	48	31	64,58	21	43,7	19	39,6	29	60,4
	Jami:	120	82	68,33	63	52,5	54	45,0	80	66,67

2-jadval ma’lumotlarini tahlil qilganimizda, tadqiqotlar natijasiga ko‘ra tekshirilgan qo‘ylarning 82 boshi (IE=68,33%) umumiy oshqozon-ichak strongilyatozlari bilan ekstenszararlanganligi aniqlandi. Tadqiqotlarimiz natijasida tekshirilgan qo‘ylarning har bir gelmintozi bo‘yicha zararlanishini tahlil qilganimizda ularning 63 boshida (IE=52,5%) marshallagioz, 54 boshida (IE=45,0%) nematodiroz hamda 80 boshida (IE=66,67%) boshqa tur oshqozon-ichak strongilyatozlari qo‘zg‘atuvchilarining invazion tuxumlari aniqlandi.

Tadqiqotlarimiz davomida muntazm ravishda VITI laboratoriyalarida mavjud va tajriba hayvonlari sifatida saqlanadigan qo‘ylarda tekshirishlar olib borildi. Bunda asosan 3 ta laboratoriya tajriba maydonchasida mavjud bo‘lgan 54 bosh qo‘ylar gelmintokoprologik tekshirilganda ularning 39 boshi (IE=72,22%) aralash tarzda oshqozon-ichak strongilyatozlari bilan ekstenszararlanganligi aniqlandi. Shundan har bir gelmintozi bo‘yicha aniqlaganimizda, tekshirilgan qo‘ylarning 20 boshida (IE=37,04%) marshallagioz, 19 boshida (IE=35,19%) nematodiroz va 34 boshida (IE=62,96%) boshqa tur oshqozon-ichak strongilyatozlari bilan ekstenszararlanganligi qayd etildi (3-jadval).

3-jadval: VITI laboratoriyalaridagi saqlanayotgan qo‘ylarning oshqozon ichak strongilyatozlari bilan ekstenszararlanganligi

T /r	Laboratoriyalar nomi	Umumiy bosh soni	n=54							
			Oshqozon ichak strongilyatozlari bilan umumiy zararlanish		Marshallagioz		Nematodiroz		Boshqa tur oshqozon ichak strongilyatozlari	
			n=	%	n=	%	n=	%	n=	%
VITI laboratoriyalaridagi qo‘ylar										
1	Virusologiya	28	17	60,71	6	21,4	9	32,1	13	46,4
2	Mikrobiologiya	16	12	75,0	7	43,7	3	18,7	11	68,7
3	Gelmintologiya	10	10	100,0	7	70,0	7	70,0	10	100,0
	Jami:	54	39	72,22	20	37,04	19	35,19	34	62,96

Bundan tashqari tadqiqotlarimiz davomida qo‘ylarning 24,07% fassiolyoz bilan, 7,4% moniyezioz bilan ham zararlanganligi aniqlandi, tadqiqotlarimizda asosiy maqsad oshqozon-ichak strongilyatozlariga qarshi kurash bo‘lganligi sababli, jadvallar va rasmlarda boshqa tur va oilaga mansub gelmintozlarni keltirib o‘tmagan bo‘lsakda davolash va profilaktika tadbirlarida ushbu gelmintozlarga ham qarshi preparatlar samara berganligini kuzatdik.

Xulosa qilib aytganda tekshirilgan qo'ylarning (n=321 bosh) 71,34 foizi umuman oshqozon-ichak strongilyatozlari (marshallagioz, nematodiroz, boshqa tur oshqozon-ichak strongilyatozlar ya'ni ostertagioz, trixonstongilyatoz – ushbu gelmintozlar qo'zg'atuvchilarining tuxumlari bir muncha kichik va bir biriga morfologik o'xshashligi sababli umumiy qilib boshqa tur oshqozon-ichak strongilyatozlar deb nomlashni lozim topdik) bilan aralash zararlanganligini, izohlaydigan bo'lsak, aynan bir bosh qo'yda yuqorida keltirilgan barcha gelmintoz qo'zg'atuvchilarining tuxumlari topilganligi va yoki topilmaganligi yoki ayrimlarining mavjudligi, qolganlarining esa uchramaganligiga qarab zararlanish qayd etilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Азимов Д.А. Гельминты и гельминтозы овец юга Узбекистана. Автореф. канд. дисс., М., 1963.
2. Азимов Ш.А. Фасциолёзы и аноплоцефилятозы овец и крупного рогатого скота в Узбекистане. Изд-во ФАН, 1974.
3. Джаббаров Ш.А. Гельминтозларга қарши кураш чора-тадбирларининг самарадорлиги ва уни ошириш йўллари. Докт. дисс. автореферати. Самарқанд, 2017. 52 б.
4. Иргашев И.Х. Гельминтозы мягкого рогатого скота в условиях Узбекистана (опыт эпизоотологической характеристики с последующей разработкой мер борьбы в зональном разрезе). Автореф. докт. дисс., М., ВИГИС, 1963.
5. Орипов А.О. Трихостронгилидоза овец в Узбекистане и меры борьбы с ними. Автореф. докт. дисс., М., 1983.